

jedinstven primjer sveobuhvatnog dizajna ruralnih naselja u hrvatskoj: obnova izgorjelog sela kolarec

jasenka kranjčević

ministarstvo prostornog
uređenja, graditeljstva
i stanovanja,
zagreb, hrvatska

Kako postupati s naseljima (selima i gradovima) nakon naglog uništenja (prirodne katastrofe ili rata)? Analiza negativnih posljedica dosadašnje nebrige i nemara, a ratnih razaranja posebno, koje se najjače očituju u socijalnim, gospodarskim i kulturnim prilikama u svim tipovima naselja u hrvatskom ruralnom prostoru, iziskuju potrebu za transformacijom prostornih struktura, što je prilika za njihovu sveobuhvatnu obnovu.

Ovim radom želimo pokazati kako je na području Hrvatske u ovom stoljeću organizirana obnova jednoga uništenog naselja i prikazati prednosti i nedostatke takve obnove.

Koliko je poznato, između dva svjetska rata organizirane su dvije obnove izgorjelih sela: sela Donji Kraljevec (Međimurje - danas općina Donji Kraljevec) od 1934 do 1938. i Kolareca (kod Križevaca - danas općina Sveti Petar Orehovec) od 1938. do 1941. Prilikom graditeljske obnove ovih sela nije došlo do promjene socijalne strukture stanovništva.

Obnovu sela Kolarec (koja je trajala od 1938. do 1941.) i akciju oko prikupljanja pomoći organizirala je Hrvatska seljačka stranka. Obnova sela najprije je povjerena Higijenskom zavodu iz Zagreba, da bi nakon nekoliko tjedana bila dana graditelju S. Florschützu koji je izradio prostorni plan, projektirao građevine, vodio gradnju i uređivao enterijer.

Za vrijeme obnove, koja je trajala tri godine, HSS je planirao izgraditi novo, moderno, uzorno i higijensko selo. Ukratko, prilikom projektiranja seoskih građevina u skladu s idejama društva tog vremena željelo se u ovom selu ostvariti idealan tip seljačke kuće.

položaj sela

→ Selo Kolarec¹⁾ geografski je smješteno na jednom od mnogobrojnih južnih obronaka Kalnika. Selo leži na ocjeditom terenu, dobro je osunčano i provjetreno i karakterizira ga klima sjeverozapadne Hrvatske. Kako se selo smjestilo na obronku Kalnika, položaj je slikovit i sa svih točaka u selu pružaju se vidici na okolna polja, te na Mali i na Veliki Kalnik.

Selo se nalazi 36 km sjeverozapadno od Križevaca, te je izvan glavnih prometnica na području (dosadašnje) općine Križevci (5 km južno od regionalne ceste Križevci - Novi Marof - Varaždin, odnosno Križevci - Sveti Ivan Zelina - Zagreb kod sela Sudovec).

Danas je selo administrativno vezano na novoosnovanu općinu Sveti Petar Orehovec.

Najstariji pisani podatak o selu datira iz 1397., a kasnije se selo spominje još 1613, 1771. itd. (Buturac, 1979: 94).

Do 1900. selo Kolarec dijeli se na Gornji i Donji, te se tako vodi u katastarskim i gruntovnim knjigama.²⁾

Detaljnije locirano, predmet ovog rada jest selo Gornji Kolarec.

Prema podacima, broj stanovnika sela varira od najmanje 117 (1771) do max. 365 (1953). Stanovništvo se bavilo i bavi mješovitom poljoprivredom (ratarstvo, stočarstvo, voćarstvo). Danas se dosta stanovnika odselilo, pogotovu mladih, te radi u okolnim gradovima (Križevcima, Bjelovaru, Varaždinu i drugdje). Budući da selo nema točno naznačenu granicu, ne može se iskazati njegova površina.

Po tipu selo Kolarec ide u zbijena sela.

život u selu prije požara

Kako je selo izgledalo prije godine 1938. ne može se točno opisati, ali vjerojatno se nije mnogo izmijenilo u odnosu na katastarsku podlogu iz 1860. (Korenčić, 1979). Prema navedenoj podlozi i iskazima seljaka stambene i gospodarske zgrade bile su locirane bez ikakva reda: na jednoj građevinskoj parceli bilo je više stambenih kuća, nije bilo izgrađene ceste, udaljenost između zgrada bila je mala, a orijentacija stambenih kuća i gospodarskih zgrada nepravilna. Kuće su bile različitih veličina, pretežno od drva, najčešće pokrivene slamom, prizemnice s podrumom ili bez njega. Podovi u kućama bili su zemljani a zidovi premazani vapnom. Kuće su se sastojale najčešće od trijema (ganjka), jedne sobe, kuhinje i komore.

Neposredno prije požara selo je imalo svega tri bunara,³⁾ a do sela i u selu nije bilo izgrađenoga kvalitetnog puta. U selu je 1930. sagrađena četvorogodišnja pučka škola. Priključak na niskonaponsku električnu mrežu selo je dobilo tek poslije drugoga svjetskog rata. Mjesni vodovod izgrađen je 1986, a kanalizacijske mreže nema ni danas.

1) Danas Županija Koprivničko - križevačka, a 1938. kotar Novi Marof, odnosno zagrebačka oblast.

2) Korenčić, Mirko: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857 - 1971., Zagreb 1979.

3) Vatrogasni vjesnik br. 7/1938., Zagreb

Iz svega navedenog može se zaključiti da su higijenske prilike u selu bile dosta loše.

opis požara 18. srpnja 1938.

Selo je zahvatio požar 18. srpnja 1938. oko 16 sati, kada je jedan seljak opalio hitac iz puške kapslenjače hoteci pogoditi goluba na susjedovu krovu. Kako se puška čepila kudeljom, zapaljena kudolja zapalila je slamni krov. Budući da je bilo ljeto, a svi seljaci radili na poljima, požar se brzo proširio, te su izgorjele 23 stambene kuće, 115 gospodarskih zgrada, oko 20 plugova, 2 ručne vršace mašine, 4 kola, 15 drljača, pokućstvo, 6 tkalačkih stanova i drugoga gospodarskog oruđa, 580 kvintala krmiva, 322 kvintala pšenice i druge hrane, te nekoliko tisuća dinara, dok je 106 ljudi ostalo bez krova nad glavom.

O jačini požara koji je ugašen tek idućeg dana u poslijepodnevnim satima govori i podatak da je požar gasilo 197 vatrogasaca sa 6 ručnih i 4 motornih štrcaljka, te 1 autotank.⁴⁾

O požaru u Kolarcu izvještava i "Seljačka sloga" br. 33, str. 3 od 28. srpnja 1938, a u članku se navodi da je šteta procijenjena na 1.300.000,00 din., te je HSS, sa dr. V. Mačekom na čelu, dao za prvu pomoć po beskućniku 150,00 din. i vagon kukuruza za cijelo selo.

Na temelju informacija u ondašnjim novinama, HSS proveo je veliku akciju prikupljanja pomoći. Da se radilo o stvarno velikoj akciji prikupljanja materijalne i novčane pomoći, može se pročitati gotovo u svim brojevima "Seljačke sloge" i "Seljačkom domu" iz 1938. i 1939. Novac se sakupljao sa svih strana, a davali su ga gotovo svi kotarevi Savske banovine, razna društva, industrije, sportska društva, osiguravajući zavodi, pojedinci a novac je pristizao i od iseljenika (SAD, Kanada, Australija i dr. države).⁵⁾

Nakon vijesti o požaru osnovana je Komisija za procjenu štete i poseban odbor za gradnju novog sela.

O tome strašnom požaru može se pročitati i u školskoj spomenici Kraljevske narodne osnovne škole Kolarec od 19. srpnja 1938.

gradnja novog sela kolarec

Da bih što jasnije prikazala sakupljanje pomoći evo i nekoliko izvadaka iz ondašnjeg "Jutarnjeg lista":

"Jutarnji list" od 22.7.1938. poziva sve građane da šalju novčane priloge na podružnicu Prve hrvatske štedionice. Gospodarska sloga je predvidjela gradnju i obnovu cijelog sela po posebnom planu. U prvom redu misli se sprovesti komasacija, kako bi se izbjegle dosadašnje male parcele, uslijed kojih su pojedini objekti bili suviše blizu. Na novim parcelama gradit će se zidane kuće, crijepom pokrivene, sa higijenskim nužnicima i gnojištima prema nacrtima Higijenskog zavoda, tako da bi se u Kolarcu podiglo novo, uzorno selo sa nekoliko zdravih zdenaca.

-
- 4) Opis požara sa fotografijama zgarišta donio je isti Vatrogasni vjesnik.
 - 5) Glojnarčić navodi također da je akciju oko prikupljanja pomoći vodila HSS, a oko te akcije jedna od najaktivnijih osoba bio je dr. Tomislav Jančiković iz Zagreba, narodni zastupnik HSS za kotar Novi Marof (Glojnarčić. 1940: 135).

27.7.1938. "Jučer je u prostorijama Gospodarske sloge održan sastanak graditelja, inženjera i arhitekata i bila je rasprava o mogućnostima kako da se podigne na garištu u Kolarcu novo, uzorno, moderno i higijensko selo."

30.7. 1938. "Selo Kolarec posjetila je Komisija u sastavu: prof. Botaničkog fakulteta ing. Horvat, arh. Zemljak, šef tehničke sekcije na Higijenskom zavodu, ing. Petrik i dr. Štampar. Za svaki dom treba oko 8000 cigala, t.j. za 23 doma oko 184.000 cigli. Nacrti su spremni, ali nema materijala."

23.8.1938. "Danas ujutro (u ponedjeljak) započela je gradnja sela Kolarec za kojeg još treba mnogo novaca i građevnog materijala."

28.8.1938. "Gradnjom sela rukovodi poseban odbor u kojem se nalaze: ing. Drago Peulić, ing. Zemljak, dr. T. Jančković, Vjekoslav Turkalj upravitelj "Jutarnjeg lista", seljak Mateković iz Gornje Rijeke i seljak Jambrec iz Novog Marofa."

29.9.1938. "Prvi novi seljački dom pod krovom. Za sada se gradi šest seljačkih domova."

13.10.1938. "U Kolarcu se dovršava gradnja šest seoskih domova."

Gospodarska sloga uz pomoć "Jutarnjeg lista", Higijenskog zavoda i Prve hrvatske štedionice, organiziranom sakupljenom pomoći, u selu Kolarec planirala je na mjestu zgarista podići novo, moderno, uzorno i higijensko selo, kako bi pomogla postradalima. Prema iskazima seljaka, Gospodarska sloga povjerava gradnju Higijenskom zavodu, a poslije Srećku Florschützu (komu je tada 50 godina). Srećko Florschütz, najprije stanjuje kod župnika u Gornjoj Rijeci, a nakon nekoliko dovršenih kuća, seli se u školsku zgradu. Njegov pomoćnik bio je Đuro Palda, dok je kasnije pomoćnik i ing. Vladimir Pažin. Jedini nacrt koji je pronađen o gradnji pogorjelog sela potpisao je ing. V. Pažin.

Gradnja pogorjelog sela započela je 23. kolovoza 1938. godine, a prekinuta je u proljeće 1941.⁶⁾

Prema iskazima seljaka, graditelj Srećko Florschütz bio je glavni urbanist, projektant (enterijera i eksterijera) i nadzornik nad izvođenjem stambenih i gospodarskih objekata.

Nikad nije pronađen plan urbanističkog uređenja sela i ne zna se kako je selo trebalo izgledati, koju je točnu površinu terena obuhvaćao prilikom planiranja, je li bilo planirano proširenje sela, je li bio planiran ekonomski i kulturni centar, kako su točno trebali biti izvedeni objekti i dr. Nemoguće je zasad znati jer je sva dokumentacija o gradnji sela izgubljena.⁷⁾

Očevidom na terenu, tj. u selu utvrđeno je da su od 1938. do 1941. sagrađene 24 stambene kuće, odnosno toliko koliko je obitelji ostalo bez krova nad glavom.

Povremenu kontrolu gradnje u ime HSS-a vršio je dr. Tomislav Jančković i ing. A. Košutić.

6) Nacrt kuće što ga je objavio u "Jutarnjem listu" ing. Drago Peulić nije izveden.

7) U Državni Arhiv Hrvatske pronađeno je u kazalu NDH iz 1942. - "razno" - knjiga br. 28, pod slovom "F" - Florschütz Srećko, gradnja pogorjelog sela Kolarec, br. dozvole 18.897, 21.135. Nažalost urudžbeni zapisnik koji sadržava te brojeve izgubljen je, te je nemoguće pronaći navedenu dokumentaciju.

problemi - poteškoće analize obnovljenog sela kolarec

Ova prostorno-arhitektonska analiza radena je na temelju uvećane zračne slike iz 1972., na temelju razgovora sa seljacima, fotografija i teksta pronađenih u Muzeju grada Zagreba, očevida na terenu, arhitektonskog snimanja, na temelju novih fotografija i s vremenske distance od 53 godine. Od tada je u selu, dakako, izvršeno dosta samoinicijativnih građevinskih intervencija.

Obnova sela Kolarec imala je zadatak ostvariti idealan tip seljačke kuće, ali je često u seljaka nailazila na otpor (samoinicijativne građevinske intervencije), što zbog spore gradnje (106 ljudi ostalo je bez krova), što zbog njihova nerazumijevanja, što zbog loše organizacije dobave materijala.

Zbog zaista kratkog vremena obnove (1938 - 1941), dosta stambenih kuća nije dovršeno, a iz svega navedenog data je analiza obnove sela.

Analiza sela Kolarec svakako bi bila potpunija, da se sačuvao prostorni plan (regulacijski plan) i arhitektonski projekti stambenih i gospodarskih zgrada. Ne zna se je li taj plan sadržavao proširenje stambene zone, zonu ekonomskog centra i zonu zabave i odmora. Da je navedeni plan poznat i da su poznati projekti, lakše bi se odredile smjernice (modaliteti zaštite) za zaštitu i daljnju gradnju sela.

prostorno - arhitektonska analiza izvedbe

Jedini tekst⁸⁾ koji nam pomaže da pobliže doznamo kako je selo trebalo izgledati napisan je na njemačkom jeziku (ne zna se za koga i je li negdje objavljen). Napisan je kao kraća reportaža: lirski opisuje položaj sela, opisuje graditelja i slikovito (ne tehnički) opisuje kako selo treba izgledati. Tu se navodi da je veličina kuća bila određena brojem članova obitelji, a ako je tko imao veću potrebu mogao je doplatiti razliku u materijalu. Svaki seljak mogao je sam sudjelovati u gradnji svoje kuće, a u projektiranju i oblikovanju novih kuća pazilo se da kuće zadrže tradicionalne hrvatske elemente ruralne gradnje.

prostorna analiza

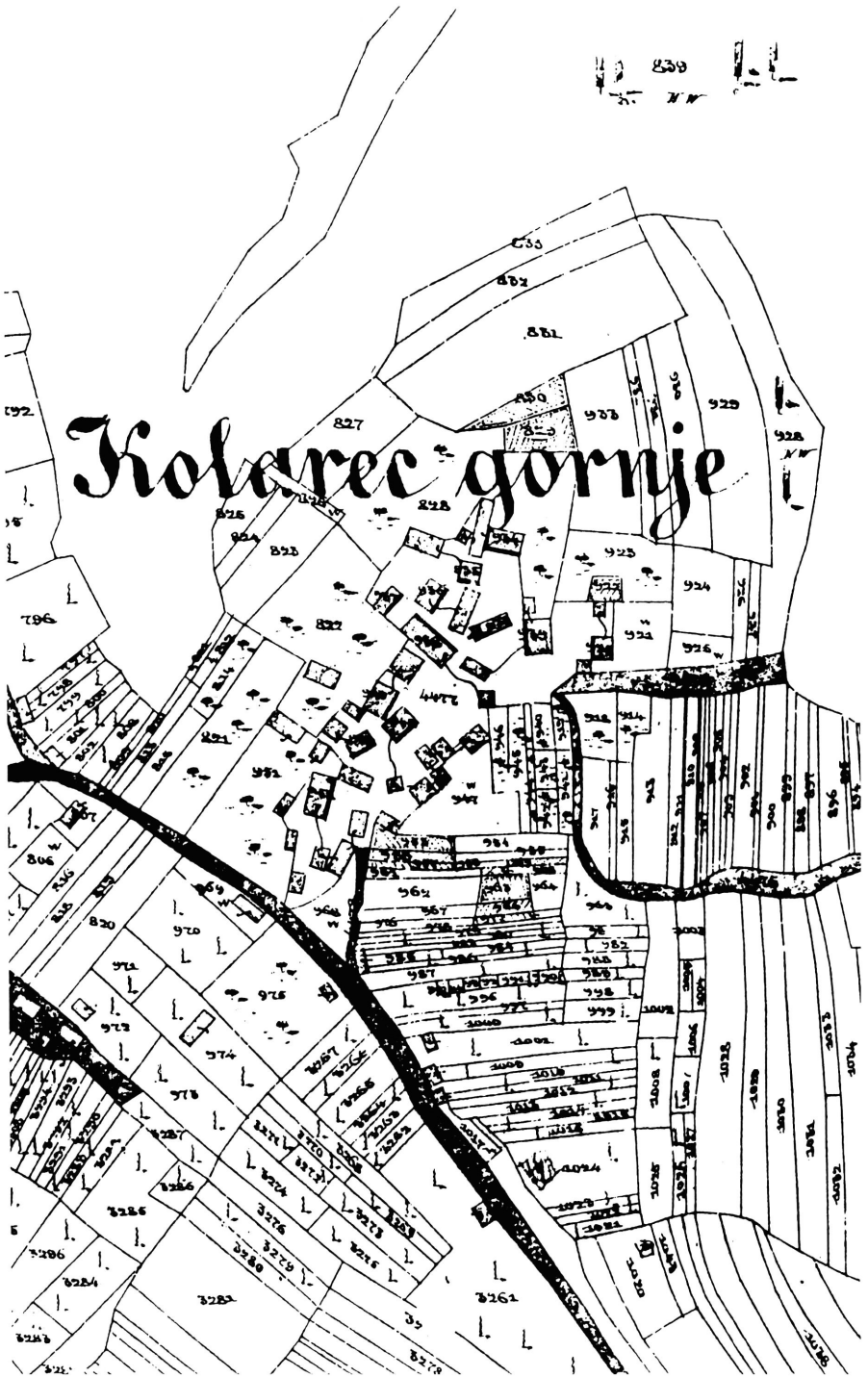
Rekosmo da je selo prije požara imalo loše prostorno-tehničke i sanitarne uvjete: nepravilan oblik građevinske parcele, na jednoj građevinskoj parceli bilo je više stambenih i gospodarskih zgrada, nije bilo građevinske linije po kojoj su se nizale stambene i gospodarske zgrade, provjetranje kuća bilo je loše, insolacija kuća bila je loša, gospodarske zgrade bile su loše smještene u odnosu na stambene kuće, loš je bio pristup na parcele s prometne površine, loše riješena vodoopskrba, podovi u kućama bili su zemljani, u kućama nije bilo sanitarnog čvora. Da bi postigao red prilikom početka gradnje, graditelj Srećko Florschütz prvo izvodi put u selu te na njega formira i postavlja pravilne građevinske parcele. Za sada se ne zna koliko je točno predvidio građevinskih parcela, koliko je površinu zauzimao novi regulacijski plan, je li u selu planirana još neka zona osim stambene i sl.

8) Tekst je pronađen u Muzeju grada Zagreba u ostavštini Srećka Florschütza.

Slika 1

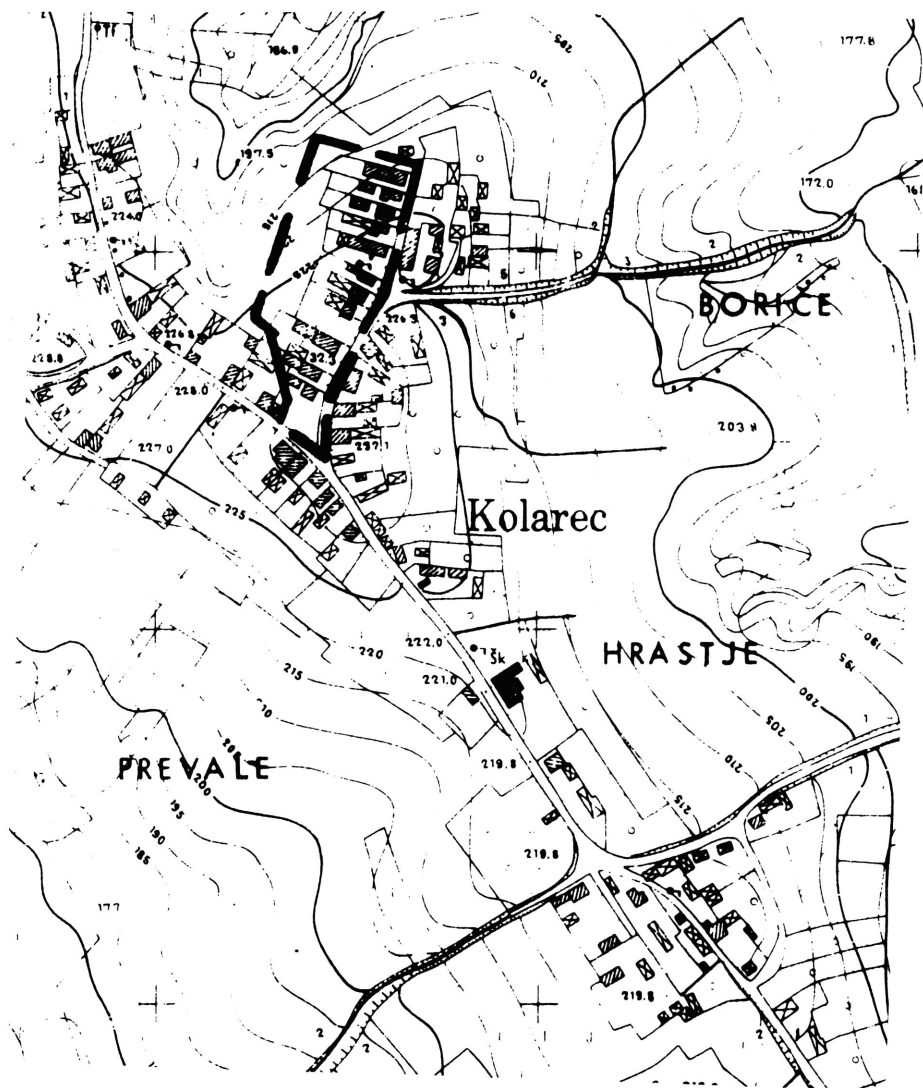
Selo Kolarec oko 1860. god., mjerilo: 1:2880

sociologija sela 32 (3/4) 149–163 (1994) 154 kranjčević: jedinstven primjer sveobuhvatnog dizajna ruralnih naselja u hrvatskoj

Slika 2

Dio sela koje je zahvatio požar, mjerilo: 1:5000

U navedenom tekstu, spominje se da je na osnovi planirane parcelacije trebalo provesti neku vrstu postupka komasacije. Istraživanjem u Državnoj geodetskoj upravi, utvrđeno je da takav postupak nikada nije proveden, tako da ni danas ne postoji točna katastarska podloga sela.

Gotovo sve građevinske parcele imaju oblik pravokutnika i to tako da je kraća strana pravokutnika regulacijska linija, a samo za četiri realizirane parcele duža je strana regulacijska linija (to je vidljivo na parcelama koje su oblikovane na prostoru što ga nije zahvatio požar, a takva regulacija uvjetovana je konfiguracijom terena ili zatečenim stanjem).

Na svakoj novoj građevinskoj parceli Srećko Florschütz locirao je samo jednu stambenu kuću i po potrebi gospodarske zgrade, i to tako što je uz ulicu locirana stambena kuća, a iza nje gospodarska zgrada.

Velika novina u lociranju kuća jest uvođenje građevinske linije stambenih kuća, a ona varira do cca 6,0 m od ruba puta (zbog konfiguracije terena ili zatečena stanja).

Kod većine zgrada pazilo se da kuće budu locirane na parceli tako da imaju što bolju insolaciju i orijentaciju s obzirom na konfiguraciju terena i izgrađenost susjedne parcele.

Prilikom projektiranja stambenih kuća vodilo se računa da svaka obitelj dobije prema broju članova dovoljno velik stambeni prostor, a kuća je mogla biti i veća ako je seljak imao veća financijska sredstva i veće potrebe, a razliku u veličini kuće morao je doplatiti vlastitim sredstvima. Dakle projektiranje kuća bilo je tipizirano, no istodobno i individualizirano - prilagođeno pojedinačnim mogućnostima i potrebama korisnika.

arhitektonska analiza

Srećko Florschütz kao iskusni graditelj nije mogao a da ne ostavi svoj pečat izgledu cijelog sela te prilikom projektiranja unosi nove materijale (beton) i novu konstrukciju (kontrafore, svodeni strop parket uzorkom, betonski nadvoj), a prilikom opremanja kuća unosi gradsku opremu (slobodnostojeća vješalica, drveni zahod i dr.) što zbunjuje tradicionalno nepovjerljive seljake.

U selu su planirana dva tipa stambenih kuća:

1. prizemnica (sa podrumom ili bez njega)
2. katnica (sa podrumom ili bez njega)

zamisli i promjene stanje 1989.⁹⁾

U nekim kućama podrumi su izvedeni ispod cijele kuće, u nekih ispod dijela kuće, a u nekih izvan kuće.

Od ukupno 24 kuće, prizemnica je bilo 13 a 11 katnica. Dvije katnice doživjele su velike promjene tako da im je skinut (srušen) kat.

Pedeset godina nakon gradnje od ukupno 24 kuće dosad su srušene četiri, dok se na temeljima četiriju kuća adaptiraju ili grade nove kuće.

Svaka je kuća tijekom vremena doživjela barem male intervencije, što je razumljivo jer je svaki stanar kuću prilagodio svojim potrebama i mogućnostima.

Male promjene na kućama odnose se na oblaganje stropnog podgleda (planirane su bile vidljive drvene stropne grede), te izmjena podne obloge. Na šest kuća evidentirane su te male izmjene.

Velike promjene odnose se na pregradnje unutar kuća, na dogradnje i intervencije na trijemu kuća (7 kuća).

Vrlo velike promjene odnose se na rušenje kata, na veće dogradnje, mijenjanje vanjskog oblika, tako da se kuća ne može prepoznati, na rušenje vanjskih stepenica ili rušenje cijele kuće (11 kuća), a neke stambene kuće nikad nisu dovršene (npr. manjka im vanjska žbuka, nadstrešnica ili čak nisu izvedene prema projektu - takvih je 9 kuća).

9) Promjene na kućama opisane su u: Kranjčević. 1992: tablica 3.

Na temelju razgovora sa seljacima utvrđeno je da je došlo do izmjena na kućama zbog sljedećeg: kat jedne kuće srušen je zbog trošnosti, materijal kata druge kuće iskorišten je za gradnju nove kuće u Zagrebu. Izmjena pokriva na trećoj kući, napravljena je s obrazloženjem da se tako pokriva najnovije kuće u gradu. Dvije kuće dograđene su zbog povećanja broja članova obitelji, a sljedeće dvije kuće srušene su jer su vlasnici odselili.

materijali

Za gradnju kuća korišteni su tradicionalni materijali sjeverozapadne Hrvatske: drvo, opeka, kamen i crijep, a Srećko Florschütz koristio se i novim materijalom - betonom.

Kamen se upotrijebio za temelje i zidove podruma, opeka za zidove, drvo za međukatnu konstrukciju i konstrukciju krovišta, crijep za pokrivanje krova, a novi materijal, beton, za izradu stupova na trijemu i za nadvoje.

Opeke i crijep dopremali su se iz Zeline, Križevaca, Gušćerovca i Podruta kod Novog Marofa. Kamen za temelje i zidove podruma dopremao se iz Sudovca (selo blizu Kolarca). Drvo se dopremalo iz obližnjih šuma, a beton se miješao na mjestu gradnje.

Stolariju za cijelo selo radio je majstor Štorga iz Novog Marofa (stolarska radionica i danas radi, ali je stari majstor umro).

Na gradnji sela radilo je šest do sedam zidara, nekoliko tesara¹⁰⁾ i sami seljaci, a nadzor nad gradnjom kuća vodio je Srećko Florschütz.

konstrukcija

Temelji kuća i zidovi podruma izvedeni su od kamena, nepravilnog oblika i različite veličine. Na kućama u kojima se podrum nalazi nad zemljom Srećko Florschütz unosi nov nosivi element neobičan za seosku arhitekturu, a to je kameni kontrafor u visini cijelog podruma. Ovisno o konfiguraciji terena podrumi nekih kuća izvedeni su izvan razine okolnog terena, a da kameni zid bude ukrućen kameni kontrafori izvedeni su u jednom ili u dva smjera.

Svi podrumi svođeni su opekama uzorkom parketa. U svim podrumima zadržan je zemljani pod. Vanjski i unutarnji zidovi (nosivi i pregradni) izvedeni su od opeke. Nadvoji trijema, vrata i prozora izvedeni su od betona, a ne od drva ili opeke kao u tradicionalnoj seoskoj arhitekturi.

Međukatna konstrukcija napravljena je od drva, tako da se vide drvene grede.

I krovna konstrukcija je od drva, a krovovi su dvostrešni ili višestrešni, pokriveni utorenim crijepom.

Kako do danas nije izrađen točan katastarski snimak sela, tj. nije točno utvrđena međa, oborinske vode odvodile su se zacijelo na vlastito zemljište. Drugim riječima, međa između susjeda vjerojatno je bila vertikalna projekcija strehe.¹¹⁾

■

10) Navode o dobavi materijala i broju radnika saznali smo iz razgovora sa zidarom Franjom Babokom iz Sudovca 9.12.1988. koji je sudjelovao u izgradnji sela.

11) Ferić navodi da udaljenost od međe iznosi 0.5 - 1.0 m (Ferić. 1938).

U trijemu kao tradicionalnom elementu seoske arhitekture Florschütz uvodi novinu u materijalu. Stupovi nisu drveni glatki ili izrezbareni već su betonski i to četvrtasti ili poligonalni (osamnaest lomova), širine obično 25,0 cm.

Nadvoji trijema i nadvoji iznad otvora umjesto drvom izvedeni su betonom.

funkcionalni raspored prostorija

Prizemnice, kuće sa podrumom ili bez njega, sastoje se od: trijema, malog pretprostora - ganjka, sobe, kuhinje i male ostave (komora) i tavana. Katnice, sa ili bez podruma, sastoje se od: trijema, pretprostora - ganjka, kuhinje, ostave (komora) i u pravilu najmanje dvije, a najviše šest soba i tavana.

U tlocrtu kuća nastojao se zadržati tradicionalni raspored prostorija, te ostvariti idealan tip seljačke kuće.

Gospodarske zgrade u većini slučajeva planirane su: kao dogradnja do stambenog objekta, preko štaglja ili odvojeno.

enterijer

Svi unutarnji zidovi trebali su biti oličeni u bijelo, a za strop je bila planirana vidljiva drvena konstrukcija s gredama obojenim u tri boje: crvena, zelena i crna. Gornji dio zida u visini cca 50,0 cm trebao je biti oličen u jednu od navedene tri boje.

U svakoj sobi planirana je velika peć (zatvoreni kamin) zelena ili crvena. Svaka peć bila je većih dimenzija, tako da je djelovala kao skulptura, a ložište je imala u prostoriji ili izvan nje.

Kuhinja i sav namještaj planirani su u seljačkom stilu, tj. zidana peć za kuhanje, držač kante i lavora za vodu, stol, stolice, kolijevka i dr.

Novi elemenat koji se uvodi u seljačku kuću jest slobodnostojeća vješalica (ne zidna).

Ne može se tvrditi da je u svakoj stambenoj kući planiran zahod, jer u mnogima nije izveden unutar kuće, već unutar gospodarske zgrade. Gradnja zahoda izvan stambene kuće bila je opravdana jer nije bilo stalne tekuće vode.

Stubište koje vodi na kat u različitim zgradama različito je riješeno, a svako je od drva. Negdje je jednokrako, negdje je dvokrako a na jednoj je kući trokrako. U bogatijim kućama bogatije je riješena i stubišna ograda.

eksterijer

Vrata podruma izvedena su od vertikalno postavljenih dasaka, povezanih horizontalnim letvama.

Podrumski su prozori nevisoki, duljina im je određena veličinom podruma. S vanjske strane podrumski otvori izvedeni su bez prozorskih ukrasa karakterističnih za to selo.

U većini kuća sačuvana je unutarnja i vanjska stolarija. Unutarnja vrata po dimenzijama ista su kao i vanjska. Sva su jednokrilna i puna. U jednoj kući unutarnja stolarija uklađena je drukčije nego na drugim kućama. Vanjska strana ima samo dvije vertikalne uklade, dok ta ista vrata s unutarnje strane imaju dva reda sa trinaest horizontalnih uklada. Glavna ulazna vrata s unutarnje i vanjske strane izvedena su sa tri horizontalne uklade.

Unutarnja i vanjska vrata ličena su u dvije boje: smeđe sa crvenom ili zelenom.

Ulični prozori prizemlja i kata najčešće su četvorokrilni ili dvokrilni, a s vanjske strane ukrašeni sa drvenim trokutastim (timpanonom) ukrasom.

Ornamente koje je Srećko Florschütz upotrebljavao jednostavni su, lijepi i plošni.

Prema projektu, prozorska stolarija trebala je biti oličena u tri boje, ali tako da je svaka kuća imala svoju kombinaciju boja. Npr. daska polica crno, doprozornik crveno i krilo zeleno.

Tavanski prozori na zabatu i prozori pomoćnih prostorija (komora, zahod) manjih su dimenzija, a i s vanjske strane ukrasi su drukčiji. Tavanski prozori izvode se i u krovnoj plohi ali vertikalno.

Na vijencu krova nisu postavljeni oluci - žljebovi. Po rubovima streha postavljene su izrezbarene letve.

Dimnjaci koji su važan elemenat na kućama, u selu Kolarec dobivaju zanimljive oblike i na njima se očituje maštovitost graditelja. Začuduje loši smještaj dimnjaka na kući br. 20. S obzirom da se dimnjak brzo hladi i da je potrošena velika količina cigle ne vjerujem da je taj dimnjak postavljen prema projektu graditelja.

Na jednoj kući došlo je do zanimljivog vanjskog oblikovanja tako da u detaljima kuća nema obilježja seoske arhitekture. To se očituje u kamenim kontraforima u dva smjera, na stubištu dolazi do stepenastog izvlačenja cigle (poput erкера), na trijemu nisu izvedeni ravni nadvoji od betona već lučni od opeke. Tu je vidljiva maštovitost graditelja i preciznost radnika kao izvođača. Vlasnik kuće bio je zidar, tako da je kuća rađena sa više pažnje. Koliko je vlasnik htio uljepšati i unutrašnjost svog prostora vidi se i u tome što je i strop kuhinje svođen opekom. Ipak ta kuća u ekstrijeru nikada do kraja nije dovršena, kao i kuća onda i danas najbogatijeg seljaka koja ima čak šest soba. Nekoliko kuća nije najbolje orijentirano, jer neke sobe gledaju na sjever, a kuhinja gleda na zapad.

Nažalost ni na jednoj kući nisu sačuvane vanjske drvene stube koje su vodile na tavan, a na nekim kućama nisu izvedene prema zamisli graditelja

Obnova sela Kolarec vjerojatno se odvijala u skladu s Pravilnikom za uređenje sela i drugih naselja u Savskoj banovini (Ferić, 1938) jer je Pravilnik stupio na snagu.

Obnova sela Kolarec trajala je od 23. kolovoza 1938. do proljeća 1941.

Na temelju ove prostorno-arhitektonske analize obnove sela Kolarec može se dati kratak pregled novina što ih je unio Srećko Florschütz prilikom projektiranja obnove: formiranje pravilne građevinske parcele, na svaku građevinsku parcelu moguć je pristup s javne površine, na jednoj građevinskoj parceli izvedena je samo jedna stambena kuća s potrebnim

gospodarskim zgradama, na građevinskoj parceli prema ulici locirane su stambene kuće, a prema dvorištu gospodarske zgrade, regulacijska i građevinska linija, udaljenost između zgrada, kuće izvedene od pune opeke, pokrov crijep, novi konstruktivni elementi - kontrafori, upotreba betona za konstruktivne elemente (nadvoj, stup), izgradnja tipskih stambenih kuća, veća površina stambenih prostorija, veća površina prozorskih otvora, izvedba tipske stolarije, izvedba tipskog namještaja za seoske kuće.

Radi što bolje preglednosti obnove sela Kolarec dajemo tabelarni prikaz starih (tradicionalnih) i novih urbanističko-arhitektonskih elemenata prije i poslije obnove:

Tradicionalno

Novo

Urbanistički elementi

- Nepravilne građevinske parcele	- Pravilne građevinske parcele
- Na građevinskim parcelama više stambenih kuća	- Na jednoj građevinskoj parceli jedna stambena kuća
- Nema jedinstvene građevinske linije	- Uvođenje građevinske linije
- Ne pazi se na udaljenost između kuća	- Uvođenje regulacijske linije
	- Pazi se na udaljenost između kuća

Etažnost kuća

- Prizemnice s podrumom	- Katnice

Konstrukcija

- Međukatna konstrukcija drvena	- Strop podruma svoden opekrom, a ostala međukatna konstrukcija drvena
- Drvene stepenice	- Kameni kontrafori
- Drveni nadvoj	- Betonski nadvoj
	- Vidljiva međukatna konstrukcija na pročelju kuća

Materijali

- Kamen, opeka, drvo, slama, zemlja s pljevom	- Kamen, opeka, drvo, beton, crijep

Eksterijer

- Trijem s drvenim četvrtastim stupovima	- Trijem s betonskim stupovima (četvrtastim ili poligonalnim)
- Dvokrilni prozori koji s vanjske strane imaju trokutasti ukras	- Uvođenje tipske stolarije
	- Četvorokrilni prozori koji s vanjske strane imaju trokutasti ukras
	- Izvedba dimnjaka karakterističnih oblika, uvođenje blago istaknutih erkera
	- Ukrašena streha

valorizacija sela kolarec

Selo Kolarec kao graditeljska cjelina projektirano je 1938. kao malo moderno selo koje ima svoje urbane i arhitektonske karakteristike. Tako projektirano ima vrijednost rijetkosti jer je jedinstven primjer potpuno oblikovanog ruralnog naselja na području Hrvatske i vrijednost izvornosti jer sadržava originalne elemente sagledive u društvenim i tehničkim znanostima; ima ambijentalnu i prostornu vrijednost jer pokazuje sklad organiziranog naseobinskog života te određene kvalitete u strukturi naselja, odnosno njihova položaja u krajoliku što pridonosi atraktivnosti ugođaja.

Graditelj Srećko Florschütz projektirao je selo s prepoznatljivim ambijentalnim detaljima prigorskog kraja (trijem, trokutasti ukrasi iznad vanjske strane prozora, raznolikost krovova i kuća), te s vlastitim pečatom (nagib krovova, upotreba kontrafora, svođenje podruma i dr.), a prilikom izvođenja uvodi nove materijale.

zaključak

Ovim radom željelo se pokazati kako je vlast na području Republike Hrvatske u ovom stoljeću, u razdoblju između dva svjetska rata, organizirala obnovu uništenih naselja.

Koliko je za sada poznato, država je između dva svjetska rata organizirala dvije obnove izgorjelih sela: sela Donji Kraljevec (Međimurje - danas općina Donji Kraljevec) od 1934 do 1938. i obnovu izgorjelog sela Kolarec (kraj Križevaca - danas općina Sveti Petar Orehovec) od 1938. do 1941. Potrebno je naglasiti da za vrijeme ovih graditeljskih obnova nije došlo do promjene strukture stanovništva.

Obnova sela Kolarec trebala je stvoriti novo, moderno, uzorno i higijensko selo. Srećko Florschütz obnovu je temeljio na tradicionalnom graditeljstvu i na suvremenim graditeljskim načelima. Svaka kuća bila je tipizirana, a istovremeno i individualizirana, odnosno prilagođena potrebama i mogućnostima seljaka.

Plan i projekt sela nije rješavao samo glavne prostorne i arhitektonske probleme, već i unutrašnjost seljačke kuće. Prema pronađenim fotografijama i već navedenom tehničkom opisu vidi se da je Srećko Florschütz projektirao i po njemu se izrađivao namještaj za seosku kuću (postelje, komode, vješalice, ormari, kolijevke i dr.). Takav rad jedinstven je primjer sveobuhvatnog dizajna i planiranja ruralnog naselja na području Hrvatske. Time obnova sela Kolarec predstavlja djelo značajno kako po kvaliteti tako i po vremenu nastanka.

U obnovi sela Kolarec izražena je sklonost Srećka Florschütza romantičnom pristupu u rješavanju eksterijera kuća, i posvećena je veća briga rješavanju detalja.

Ukratko, pedeset godina nakon obnove stanovnici i korisnici dali su svoj pečat planiranom naselju.

Prilikom obnove sela Kolarec poštivana su i u većini sačuvana kvalitetna obilježja seoskog nasljeđa tog kraja, a istovremeno provedene su potrebne mjere higijene, sigurnosti i zaštite od požara.

Obnova sela Kolarec predstavlja kontinuitet planiranja i civilizacijski doseg onog vremena na prostoru Republike Hrvatske, koja se iskustva eventualno mogu primijeniti na današnjim projektima obnove.

literatura i izvori:

Buturac, Josip: Povijest Gornje Rijeke i okolice, Čakovec: 1979.

Ferić, Mirko: Pravilnik za uređenje sela i manjih naselja u Savskoj Banovini, Kraljevska banska uprava Savske Banovine od 11. jula 1938. god.

Glojnarčić, Mirko: Borba Hrvata, Zagreb: 1940.

Korenčić, Mirko: Naselja i stanovništvo R Hrvatske 1857 1971., Zagreb: 1979.

Kranjčević, Jasenka: "Florschütz Felix 1882-1960", magistarski rad, Arhitektonski fakultet Sveučilište u Zagrebu, 1992.

Kranjčević, Jasenka: Srećko Florschütz, **Prostor**, 1/2 1994., Zagreb.

Vatrogasni vjesnik 7/1938, Zagreb, 1938.

Jutarnji list, Zagreb, 1938.

Hrvatski Državni Arhiv - kazalo NDH 1942. god. - "razno" - knjiga br. 28, slovo "F".

Muzej grada Zagreba, ostavština Felixa Florschütza.

The Famous Example of the Total Design of Rural Settlements in Croatia Reconstruction of the Burnt Village of Kolarec

Summary

What to do about settlements (villages and towns) after sudden destruction (due to natural disasters or war)?

An analysis of the negative consequences of previous development and of destruction wrought by war shows the strong impact on social, economic and cultural life in all types of Croatian rural settlements. This indicates the need to transform spatial structures, which gives a chance for their complete renewal.

This article shows how the authorities in the Republic of Croatia organized the renewal of destroyed villages in this century, i.e. the advantages and failures of such renewal.

As far as we know to date, two burnt villages were renewed in the interwar period: Donji Kraljevec (Međimurje — today in the Donji Kraljevec municipality) between 1934 and 1938, and Kolarec (near Križevci, today in the Sveti Petar Orehovec municipality) between 1938 and 1941. The architectural reconstruction of these villages did not entail any changes in the social structure of the population.

The Croatian Peasant Party organized the complete renewal of Kolarec village (which lasted from 1938 to 1941), and collecting help for the work. The renewal of the village was first entrusted to the Hygienic Institute in Zagreb, and several weeks later it was entrusted to the builder S. Florschütz, who planned the village, designed the buildings, built them, and supervised the interior decoration.

During the three years of renewal the Croatian Peasant Party planned a new, modern, model and hygienic village. The buildings were designed to correspond with the social ideas of that time, and Kolarec was to be a village with the ideal type of peasant house. ●

Exemple unique de design global d' agglomérations rurales en Croatie: la reconstruction du village incendié de Kolarec.

Résumé

Comment procéder avec les agglomérations (villes et villages) après leur brusque destruction (catastrophe naturelle ou guerre)?

Une analyse des conséquences négatives du développement jusqu' à présent et des destructions de guerre, qui se manifestent le plus fortement dans les conditions sociales, économiques et culturelles dans tous les types d' agglomérations sur l' espace rural croate, indique la nécessité de transformer les structures de l' espace, ce qui est l' occasion de leur reconstruction globale.

L' auteur souhaite présenter comment au cours de ce siècle, dans la République de Croatie, les autorités ont organisé la reconstruction d' agglomérations détruites, présenter ses avantages et ses inconvénients.

Deux reconstructions de villages incendiés ont été organisées dans l' entre-deux-guerres: le village de Donji Kraljevec (Međimurje — aujourd' hui commune de Donji Kraljevec) de 1934 à 1938, et Kolarec (près de Križevci — aujourd' hui commune de Sveti Petar Orehovec) de 1938 à 1941. A l' occasion de la reconstruction de ces villages, il n' y a pas eu de changement de la structure sociale de la population.

Toute la reconstruction du village de Kolarec a été organisée par le Parti paysan croate (HSS), de même que l' action de collecte de l' aide. La reconstruction fut confiée à l' Institut d' Hygiène de Zagreb. Puis quelques semaines plus tard elle a été confiée à l' architecte S. Florschütz, qui a dirigé la reconstruction, à savoir l' élaboration du plan d' aménagement, l' établissement du plan des maisons, la construction, la surveillance des travaux et l' aménagement intérieur.

Pendant la reconstruction qui a duré trois ans, le Parti paysan croate planifiait la construction d' un village nouveau, moderne, modèle, doté des conditions d' hygiène. Lors de l' élaboration du plan des maisons villageoises, conformément aux idées de ce temps-là, on souhaitait réaliser dans ce village le type idéal de la maison rurale. ●